

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Allan D.G. 2014. Lagging-publication trends in Afrotropical vultures. *Vulture News* 66: 3-15.

Dat er iets grondig mis is met de gierenpopulaties in Eurazië is al geruime tijd bekend. Sterker nog, de oorzaken ervan zijn achterhaald en deels via wettelijke maatregelen opgelost (al is de Europese Unie druk doende om dat in Europa alsnog te negeren, wat grote gevolgen kan hebben voor de Iberische gieren). In Afrika speelt hetzelfde, maar daarover wordt veel minder gepubliceerd, en dan nog traag. Kaapse Gieren waren in de jaren tachtig 'hot', maar dat is helemaal voorbij (en niet omdat het opeens zo goed gaat met die soort, integendeel). Ook Aasgier en Lammergier krijgen veel minder, en ook nog vertraagde, belangstelling in Afrika dan in Europa. Die trend van achter de feiten aanlopen en zeer traag zijn met publiceren is recent nog sterker geworden. In termen van bescherming is dat slecht. Overigens wordt niet duidelijk waarom de Afrikanen achterblijven bij de Europeanen en Aziaten. (David.Allan@durban.gov.za).

Anselin A. 2014. Ecologisch onderzoek van de bruine kiekendief. *Vogelnieuws* 23 (december): 4-7.

Drie Vlaamse Bruine Kiekendieven werden in 2013 voorzien van een logger. Deze vogels jaagden veel boven graszaad, graanakkers en gemaaide graslanden. De muiszendichtheid werd geteld via de holletjesmethode (100 m lange stroken van 2 m breed uitkammen op holletjes); deze gegevens moeten nog worden uitgewerkt. Bovendien werden in 2014 133 jongen van een vleugelmerk voorzien (43 nesten).

Arkumarev V. et al. 2014. Congregations of wintering Egyptian Vultures *Neophron percnopterus* in Afar, Ethiopia: present status and implications for conservation. *Ostrich* 85: 139-145.

Via tellingen in het Afar-gebied werden in 2009, 2010 en 2013 langs 600 km weg jaarlijks >1000 Aasgieren geteld. De meeste zaten in gebieden minder dan 500 m boven zeeniveau, zeer open gebieden met weinig boomgroei. De aanwezigheid van dorpen maakte niet uit.

Bairlein F. et al. 2014. Atlas des Vogelzuges. Ringfunde deutscher Brut- und Gastvögel. AULA-Verlag, Wiebelsheim. Gebonden, 566 pp. Euro 49.90.

Ook Duitsland heeft nu zijn trekvogelatlas, een wonder gezien het feit dat er daar maar liefst drie ringcentrales operationeel zijn. Net als de Scandinavische en Britse atlassen is voor een betrekkelijk eenvoudige uitwerking gekozen, waarbij de ruimtelijke en temporele verspreiding centraal staat. Niet zo gek misschien, gezien het feit dat het om een uitwerking van terugmeldingen van geringde vogels gaat. De meer complexe zaken die zichtbaar worden onder gebruikmaking van zenders en loggers komen weliswaar aan bod, maar met mate. Het grootformaatboek begint met de gebruikelijke introducties van het ringwerk in Duitsland: methoden, plaatsen, voorgangers, vrijwilligers, opslag van gegevens en de nieuwste snuffjes, het komt allemaal aan de orde en vormt opwindend leesvoer. Een apart hoofdstuk gaat in op sterfteoorzaken,

overlevingskansen en – hoe kan het ook anders – de effecten van klimaat op verplaatsingen. Het hart van het boek behandelt de afzonderlijke soorten. Daar valt veel moois uit te peuren. De meeste informatie is samengevat in kaarten, waarop per cohort (leeftijdscategorie, tijdvak) de variatie in trek en overwintering aan de orde komen. Roofvogels krijgen ruime aandacht. Vooral de soorten met veel terugmeldingen leveren interessante beelden op. Eerstejaars Bruine Kiekendieven hangen in hun eerste zomer rond de Duitse broedgebieden rond, maar veel ook in West-Europa en rond de Middellandse Zee. Voor soorten als Sperwer en Buizerd worden zelfs kaartjes apart voor deelstaten gegenereerd, wat fraaie staaltjes van parallelle trekbanen oplevert. Voor de Afrikagangers is de Straat van Gibraltar belangrijk, met uitzondering van soorten als Visarend en Grauwe Kiekendief (kachelen in breedfront de plas over). De in Nederland overwinterende Buizerds uit Duitsland zijn vooral afkomstig uit Niedersachsen, Schleswig-Holstein en oostelijk Duitsland (van Torenvalk komen ook uit zuidelijker delen van Duitsland vogels naar Nederland). Bij de Boomvalk zijn de activiteiten van de recent overleden Klaus Dietrich Fiuczynski rond Berlijn goed terug te zien. Bij de Slechtvalken wordt niets vermeld over de kleuringprogramma's, noch over de dispersie en vestiging van Duitse vogels richting en in omringende landen. Al met al is deze atlas minder uitgebreid dan de Scandinavische (die meer aandacht besteden aan sekseverschillen in trek- en dispersiepatronen, iets waar de Duitsers geen aandacht aan besteden). Niettemin, een Fundgrube.

Barnes J.G. & Gerstenberger S.L. 2015. Using feathers to determine mercury contamination in Peregrine Falcons and their prey. *J. Raptor Res.* 49: 43-58.

In Slechtvalken broedend in Nevada werden tamelijk forse hoeveelheden kwik in veren aangetroffen. Volwassen valken hadden een hogere concentratie dan juvenielen. Valken die nabij waterwildconcentraties broedden, hadden verreweg de hoogste concentratie kwik in hun veren, en vooral de watervogels die er een insectivoor diet op nahielden (Geoorde Fuut, een belangrijke prooi) waren sterk verontreinigd. Deze studie laat mooi zien dat studies gericht op verontreiniging gebaat zijn bij de ontrafeling van de wijze waarop gifsoorten zich door de voedselketen werken; kortom, óók onderzoek naar voedselkeus van prooi-soorten. (joesenrab@hotmail.com).

Barón E., Máñez M., Andreu A.C., Sergio F., Hiraldo F., Eljarrat E. & Barceló D. 2014. Bioaccumulation and biomagnification of emerging and classical flame retardants in bird eggs of 14 species from Doñana Natural Space and surrounding areas (South-western Spain). *Environmental International* 68: 118-126.

Eieren van roofvogels en andere soorten werden onderzocht op het voorkomen, en concentratie, van PBDE's en andere vlamvertragers. De Ooievaar was het zwaarst verontreinigd, maar ook Rode Wouwen hadden soms hoge doses. De verschillende DEC-soorten bleken zich op te hopen in het milieu, op een wijze die de klassieke PBDE's te zien hebben gegeven. Iets om rekening mee te houden. (eeeqam@cid.csic.es).

Berkvens M. 2014. Prooikeuze van een populatie roofvogels in de Noorderkempen. *Natuur.oriolus* 80: 119-129.

In het Grootschietveld (1500 ha) werd de roofvogelstand bijgehouden van 2007 tot en met 2013. De Havik nam af van 11 paren in 2007 naar 7 in 2012 en 2013, de Sperwer schommelde tussen 2 en 4 paren, de Buizerd tussen 9 en 12. Duiven bleken enorm

belangrijk als prooi soort, vooral bij Havik die 's winters Houtduiven pakt en 's zomers vooral Postduiven. Van 511 op leeftijd gedetermineerde Postduiven was 61% in zijn eerste levensjaar. De afstand tot het honk was in veel gevallen tamelijk kort: 69% binnen 50 km. 38% van de duiven was op weg naar noordelijker gelegen thuishonken. Van een aantal duiven werd nadere informatie verkregen van de duivenhouder: vele bleken al geruime tijd vermist, namelijk ruim 80% langer dan een week. De verliezen werden door de duivenhouders als normaal beschouwd. De aantallen in de tabel 1 en bijlage 1 (n=2743) betrekking hebben op alle drie roofvogelsoorten samen. Alleen in tabel 2 wordt nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen Buizerd en Havik, gebaseerd op prooivondsten op het nest (78 voor Buizerd, 28 voor Havik). (berkvens22@gmail.com).

Bierregaard R.O., Poole A.F. & Washburn B.E. 2014. Ospreys (*Pandion haliaetus*) in the 21st century: populations, migration, management, and research priorities. *J. Raptor Res.* 48: 301-308.

Na de door DDT veroorzaakte crash hebben Visarenden zich wereldwijd behoorlijk hersteld, soms zelfs naar ongekeerde niveau's. Ringen en het gebruik van zenders heeft de kennis van trekwegen en overwinteringsgebieden vergroot; alleen al in Finland werden tot nu toe 41.700 jonge Visarenden van een ring voorzien, en wereldwijd 463 vogels van een zender. Populatiestudies omvatten inmiddels tijdvakken van 40 jaar of langer. Op minstens 30 sites is tegenwoordig live het gebeuren op een nest te volgen. Kortom, er is waarlijk progressie, ook in de houding van mensen ten opzichte van deze obligate viseters. (rbierreg@gmail.com).

Bierregaard Jr. R.O. et al. 2014. Post-DDT recovery of Osprey (*Pandion haliaetus*) populations in southern New England and Long Island, New York, 1970-2013. *J. Raptor Res.* 48: 361-374.

De lokale populatie Visarenden in Nieuw-Engeland klapte in elkaar tussen 1940 en de vroege jaren zeventig, en wel van 1000 naar 109 paren. Gebruik van DDT was daarvan de oorzaak. Nadat dit middel was verboden, trok de stand goed aan, tot 1274 paren in 2010. Deze studie laat mooi zien dat al dat gesteggel met herintroducties leuke Spielerei is van mensen die daar een boterham aan verdienen, maar onnodig. Haal de oorzaken van de afname weg, en de vogels herstellen zich vanzelf. Bespaart een massieve hoeveelheid geld, en is bovendien veel interessanter (want herstel niet gecorrumpeerd door menselijk ingrijpen; zie diverse projecten in de UK). Om maar iets te noemen: de huidige populatie in Nieuw-Engeland is gelijkelijk verspreid over het gebied, terwijl Visarenden vóór de crash geconcentreerd broedden in enkele kolonies van 2-300 paren. In Nieuw-Engeland verbeterde de reproductie zich snel in de loop van de jaren zeventig, en bleef sindsdien hoog (en ver boven de drempelwaarde van 0.8 jongen/paar, nodig voor een stabiel populatieniveau); in de jaren zeventig, tachtig, negentig en tweeduizend werden per paar resp. 1.07 (exclusief de zeer productieve populatie van Martha's Vineyard), 1.54, 1.28 en 1.26 jongen per paar grootgebracht. Een interessante studie, die veel vragen oproept. (rbierreg@gmail.com).

Blanco G. 2014. Can livestock carrion availability influence diet of wintering red kites? Implications of sanitary policies in ecosystem services and conservation. *Population Ecology* 56: 593-604.

De gekke-koeien-ziekte zorgde er in Spanje voor dat er strengere regels werden opgesteld voor het dumpen van karkassen in het veld, voorheen een wijd verbreid fenomeen maar nadien verboden. Rode Wouwen die broedden in gebieden waar geen vee werd gedumpt hadden een dieet dat vooral uit Konijnen bestond. Waar wél kadaverdumps waren, werd met de toepassingen van strengere regels opeens een voedselbron van belang afgesneden. De Rode Wouwen reageerden door meer op Veldmuizen te gaan jagen, en te profiteren van dode varkens (die immers geen gekke-koeien-ziekte konden overbrengen). Nadat de regels werden versoepeld, en dumping weer geregeld plaatsvond, steeg het aandeel herkauwers in het dieet van Rode Wouwen opnieuw. In plaats van dat deze studie concludeert dat de wouwen zichzelf aardig kunnen redden, en dus geen menselijke hulp nodig hebben, wordt er gepleit voor een afstemming van sanitaire regels en 'ecosysteemdiensten'. (gblanco@mncn.csic.es).

Blanco G. 2014. Influence of diet on the gastrointestinal flora of wintering red kites. Eur. J. Wildl. Res. 60: 695-698.

De darmflora van Rode Wouwen die in Spanje strikt wild levende prooien vingen, en die welke een gemengd dieet hadden van wilde prooi en aas (varkens, kippen) vertoonde nauwelijks een verband met hun dieet. Salmonella-bacteriën werden alleen geïsoleerd in de poep van wouwen die ook aas vraten (vooral varkens en kippen), zij het met een matige frequentie. Of er een directe relatie is tussen aas in het dieet en Salmonella werd niet duidelijk. (gblanco@mncn.csic.es).

Constantini D., Dell'Omo G., La Fata I. & Casagrande S. 2014. Reproductive performance of Eurasian Kestrel *Falco tinnunculus* in an agricultural landscape with a mosaic of land uses. Ibis 156: 768-776.

Een 4-jaarsstudie in de Po-vallei liet zien dat Torenvalken broedend in intensief boerenland een latere start van het broedseizoen kenden en jongen in een slechtere conditie lieten uitvliegen dan die broedend in landbouwgebieden met permanent gras. Overigens was het uitvliegsucces gelijk. Er is echter niet gekeken naar voedselaanbod (de auteurs gaan er op voorhand vanuit dat dat slechter was in intensief gebruikt boerenland), noch was de leeftijd van de broedvogels bekend (leeftijd is belangrijk voor de broedprestatie). (davidconstantini@libero.it).

Coeurdassier M. et al. 2014. Unintentional wildlife poisoning and proposals for sustainable management of rodents. Conservation Biology 28: 315-321.

In Frankrijk wordt sinds de jaren tachtig bromadioline gebruikt om muizen te vergifigen, vooral Woelratten. De neveneffecten zijn hoog en breed bekend (doorvergiftiging naar roofvogels), wat leidde tot beperkingen in het gebruik en aanpassing van de doseringen. Dat op zijn beurt resulteerde in een daling van het aantal ongewilde vergiftigingen van roofvogels. Echter, in herfst en winter 2011 bereikten muizen een hoge dichtheid in centraal Frankrijk. Daar kwamen veel Rode Wouwen en Buizerds op af. Toepassing van rodenticiden leidde daar tot forse sterfte onder roofvogels, en ook leek toepassing van bromadioline de oorzaak te zijn van een daling van de lokale broedvogelstand van Rode Wouw. Volgt een onrealistisch voorstel om muizen kort te houden bij een lage stand: klapvallen en beperkte chemische bestrijding, mechanische destructie van loopgangen, mollenbestrijding, landschapsbeheer en predatoren knuffelen. (michael.coeurdassier@univ-fcomte.fr).

Delaunay J.-M. & Isenmann P. 2014. Fidélité remarquable d'un Faucon pèlerin *Falco peregrinus calidus* à un site d'hivernage urbain. *Alauda* 82: 171-176.

In de Franse zeehaven van Sète werd in de opeenvolgende winters van 2006/07 tot en met 2012/13 een Arctische Slechtvalk overwinterend aangetroffen op hetzelfde balkon op de 15de verdieping van een bewoonde flat. Daar verbleef hij jaarlijks zeven maanden. Het was zijn overnachtingsplek. Andere Arctische valken vonden ook een vaste winterplek in grote steden, waaronder in Bagdad en India.

Demerdzhiev D., Dobrev V. & Popgeorgiev G. 2014. Effects of habitat change on territory occupancy, breeding density and breeding success of Long-legged Buzzard (*Buteo rufinus* Cretzschmar, 1927) in Besaparski Ridove Special Protection Area (Natura 2000), southern Bulgaria. *Acta Zoologica Bulgarica*, Suppl. 5: 191-200.

De omzetting van grasland in bouwland heeft ook voor Arendbuizerds grote gevolgen gehad. In een reservaat in Bulgarije ging de soort achteruit van 11 paar in 2007 naar 7 paar in 2011, en het broedsucces zakte van 73% naar 43% (let wel: slechts 2 jaren). Dit wordt toegeschreven aan de gelijktijdige vermindering van het oppervlak grasland (in vele soorten). Lastig te beoordelen. Niets bekend over voedselaanbod in beide jaren, om maar wat te noemen. (dimitar.demerdzhev@bspb.org).

Fehérvári P. et al. 2014. Pre-migration roost site use and timing of post-nuptial migration of Red-footed Falcons (*Falco vespertinus*) revealed by satellite tracking. *Ornis Hungarica* 22: 36-47.

Acht vrouwtjes Roodpootvalken kregen een satellietzender aangemeten in oostelijk Hongarije (waar ze broeden). Daarvan leverden vijf bruikbare gegevens. Na het broedseizoen vormen Roodpoten grote groepen alvorens op trek te gaan. Dat deden de gezenderde vogels ook, maar daartoe gebruikten ze ver uit elkaar liggende locaties (Hongarije en Oekraïne), 582-657 km van de vangplek verwijderd. Het individuele activiteitsgebied beliep 88 km², gecentreerd rond de roest. De najaarstrek begon vrij abrupt rond half september, waarbij de gezenderde vogels tot het vroeg vertrekkende cohort behoorden (de zenders waren geplaatst op zware vrouwen). (fpeter17@gmail.com).

Gasteren H. van, Both I., Shamoun-Baranes J., Laloë J.-O. & Bouten W. 2014. GPS-logger onderzoek aan Buizerds helpt vogelaanvaringen op militaire vliegvelden te voorkomen. *Limosa* 87: 107-116.

Van de 12 met een logger uitgeruste Buizerds leverden uiteindelijk vijf vogels gegevens op over hun terreingebruik; drie broedvogels op vliegveld Leeuwarden, en twee niet-broedvogels op vliegveld Eindhoven. Zoals verwacht gegeven hun broedstatus bleven de Friese Buizerds rond het vliegveld hangen (gemiddeld activiteitsgebied van 46.6 km), terwijl die uit Eindhoven grote uitstappen maakten tot diep in NW-Frankrijk. De broedvogels verbleven geregeld in de vliegbanen van vliegtuigen, echter zonder dat daar een aanvaring uit voortvloeide (ervaring?). Eén van de niet-broedvogels kwam uiteindelijk wel om bij een aanvaring met een vliegtuig. Je zou dus kunnen zeggen dat je broedvogels met rust moet laten op een vliegveld; zou je ze verwijderen, is de kans groot dat ze vervangen worden door een minder ervaren vogel. (jr.v.gasteren@mindef.nl).

Gil J. *et al.* 2014. Home ranges and movements of non-breeding Bearded Vultures tracked by satellite telemetry in the Pyrenees. *Ardeola* 61: 379-387.

Negen Lammergieren werden in de Pyreneeën via zenders gevolgd. Alle vogels beperkten zich tot de Pyreneeën, waar ze een handje bij geholpen werden doordat er geregeld voedsel werd aangeboden op vaste voerplaatsen. De grootte van de activiteitsgebieden varieerde behoorlijk, van 945 tot 19.691 km² (kleinere gebieden gebaseerd op weinig punten). Er was behoorlijk wat overlap tussen activiteitsgebieden van verschillende individuen, en ook de voerplaatsen werden door meerdere vogels benut. (Pascal.Lopez@uv.es).

Hirata K., Nakahama S. & Yoshioka T. 2013. Hunting in the dark by a peregrine falcon (*Falco peregrinus*). *Slovak Raptor Journal* 7: 85-87.

Op Hokkaido in Japan werd 40 minuten voor zonsopkomst een jagende Slechtvalk geobserveerd. In het spaarzame licht van straatlantaarns en verkeer verschalkte deze vogel een wilde eend. khirata@fish.hokudai.ac.jp).

Horváth M. *et al.* 2014. Simultaneous effect of habitat and age on reproductive success of Imperial Eagles (*Aquila heliaca*) in Hungary. *Ornis Hungarica* 22: 57-68.

In Oost-Hongarije daalt de Keizerarend uit het gebergte af naar het laagland. In dat laatste habitatype is de soort tussen 1989 en 2006 toegenomen van 2 naar 59 paren (met een navenante daling van de onderlinge nestafstanden: van 30-40 km naar 8 km). In de bergen bleef het aantal paren constant op 12-17 paren. Er werden nog geen dichtheidsafhankelijke effecten van dichtheid op reproductie gevonden. In het laagland verbleven meer niet-adulte vogels dan in de bergen. De productiviteit werd vooral bepaald door de leeftijd van de broedvogels: oudere vogels, met meer ervaring (en misschien ook betere aanpassing aan de aanwezigheid van mensen), deden het beter dan jonge.

Klaassen R., Schlaich A.E., Bouten W., Both C. & Koks B.J. 2014. Eerste resultaten van het jaarrond volgen van Blauwe Kiekendieven broedend in het Oost-Groningse akkerland. *Limosa* 87: 135-148.

In het Groningse boerenland broeden tegenwoordig een handvol Blauwe Kiekendieven. Met behulp van loggers is gekeken wat die beesten daar uitspoken. De vogels hielden zich het meest op in wintergraan en grasland (ongeveer naar rato van voorkomen in het studiegebied, zij het wintergraan iets meer dan beschikbaar; hier pakten ze vooral jonge Gele Kwikstaarten). Set-aside reepjes werden meer bezocht dan verwacht op grond van beschikbaarheid. Een paar dat vroegtijdig mislukte hield er veel kleinere activiteitsgebieden op na dan succesvolle broedvogels. Deze vogels waren veel op set-aside te vinden, totdat het graan werd geoogst en de vogels daar naartoe verkasten. Een mannetje overwinterde in akkerland in Spanje, waar hij in het najaar langzaam naartoe kachelde (met veel tussentijdse stopplaatsen; hij deed er 81 dagen over); in het voorjaar was hij in 14 dagen terug op de broedplaatsen (159 km per dag). Overigens maakte hij, alvorens zich te vestigen op de broedplaats, eerst een 220 km lang uitstapje naar Lüneburg in Duitsland. De andere vogels overwinterden nabij de broedplaatsen; helaas werden de batterijen onvoldoende opgeladen om precies te weten waar ze hartje winter uithingen. Ook 's winters waren ze veel boven grasland te vinden. (ben.koks@

grauwekiekendief.nl).

Knipping N., Voskuhl J. & Stahl J. 2014. Von Weihen und Mäusen – Nahrungsökologische Untersuchungen an Kornweihen *Circus cyaneus* im Nationalpark “Niedersächsisches Wattenmeer”. Corax 22, Sonderheft 1: 49-58.

Net als in Nederland verdwijnt ook in Duitsland de Blauwe Kiekendief in rap tempo van de waddeneilanden. Deze studie richt zich op het voedselaanbod en –keus als mogelijke oorzaak van die achteruitgang. Daartoe werden 12 braakballen (van jongen) uitgeplozen en camera's bij nesten geplaatst bij twee nesten op Langeoog (met >60.000 opnames, waarvan krap 1000 voederings weergaven). In aantallen bleken woelmuizen een belangrijke voedselbron, maar ook vogels tikten aardig aan (tot 40% van de prooien kon niet via camerabeelden worden gedetermineerd). Dit kwam overeen met wat de braakballen opleverden: vooral woelmuizen, aangevuld met vogels. De muizendichtheid varieerde enorm per locatie, en ook welke soort het meest voorkwam wisselde sterk per plek (Rosse Woelmuis, Veldmuis en – vooral – Aardmuis; hun aantalsverloop liep niet synchroon). Gezien de niet erg algemene stand van Rosse Woelmuis en Veldmuis (tijdens de studie althans), en de moeilijke bereikbaarheid van Aardmuizen voor kiekendieven (in ruigere vegetatie), zou voedselaanbod een rol kunnen spelen in de reproductie van Blauwe Kiekendieven. Daar werden echter geen aanwijzingen voor gevonden; de laatste jaren waren de broedresultaten juist gunstig. Kortom, onduidelijk blijft of het voedselaanbod een rol speelt in de afname van deze soort op de Duitse waddeneilanden. (nadine.knipping@uni-oldenburg.de).

Martelli M.S. et al. 2014. The spring migration of adult North American Ospreys. J. Raptor Res. 48: 309-324.

De voorjaarsaankomst op de broedplaatsen van Visarenden in de VS was nagenoeg gelijk voor mannen en vrouwen (gebaseerd op vogels uitgerust met satellietzenders), maar de mannen deden er minder dagen over, legden grotere afstanden per dag af en gebruikten onderweg minder stopplaatsen dan vrouwen. (mmartell@audubon.org).

Martin R.O., Sebele L., Koeslag A., Curtis O., Abadi F. & Amar A. 2014. Phenological shifts assist colonisation of a novel environment in a range-expanding raptor. Oikos 123: 1457-1468.

Range-expanding raptor is gewoon Zwarte Havik, maar klinkt wetenschappelijker (met de onderliggende suggestie dat de studie van Zwarte Haviken geldt voor alle roofvogels die hun broedareaal uitbreiden). In Zuid-Afrika heeft de Zwarte Havik zijn oostelijke broedareaal uitgebreid naar de Kaap, waar ze geconfronteerd worden met radicaal ander weer dan waar ze vandaan komen: de meeste regen valt er namelijk in de winter, niet in de zomer (dat laatste waren ze gewend). In de recent gekoloniseerde Kaapprovincie begonnen de vogels drie maanden eerder met broeden dan in oostelijk Zuid-Afrika, ook waren broedpogingen er succesvoller. Er wordt gesuggereerd dat regenval weinig van doen had met deze wijziging in broedstrategie, maar veel meer met onderlinge competitie voor nestplekken (met Nijlganzen, die er veel voorkomen en die verantwoordelijk zijn voor een groot aantal nestmislukkingen) en lagere temperaturen tijdens de nazomer (de vogels vermijden broeden tijdens hoge temperaturen). De studie waarschuwt dat fenologische veranderingen niet altijd door klimaatsveranderingen hoeven te worden veroorzaakt, en dat andere factoren een hoofdrol kunnen

spelen. Een open deur. (rowan.o.martin@gmail.com).

Møller A.P. & Nielsen J.T. 2014. Parental defense of offspring and life history of a long-lived raptor. *Behav. Ecol.* 25: 1505-1512.

Long-lived raptor is gewoon Havik. In deze 37-jarige studie wordt gesteld dat agressief gedrag van de broedvogels (vooral van vrouwen, die immers het vaakst bij de nesten werden aangetroffen) leeftijdsafhankelijk is: sterk toenemend met vorderende leeftijd, om na een jaar of 5-7 weer af te nemen. Deze belvormige curve loopt parallel met die van de broedprestaties: hoe beter de broedprestatie hoe fanatieker het verdedigingsgedrag van vrouwen. Vrouwen presteren het best op middelbare leeftijd. Vrouwen waren agressiever dan mannen (ook als de nul-waarnemingen, ofwel niet opgemerkt bij nest, werden genegeerd), en waren agressiever als ze op latere leeftijd met broeden begonnen (leeftijd waarop voor het eerst werd gebroed varieerde van 1 tot 4 jaar); er werd geen relatie gevonden tussen agressiviteit en legsel- of broedselgrootte. Menselijke vervolging leek geen effect te hebben op het gedrag van vrouwen: havikvrouwtjes broedend in de buurt van fazantenkweekplaatsen waren niet minder agressief dan die op afstand daarvan. Gezien de forse predatiedruk (36% van 1174 broedpogingen mislukte, voor een groot deel als gevolg van havikpredatie) zou je een effect op gedrag verwachten, maar kennelijk niet in Denemarken. Wederom een studie die replicatie behoeft. (anders.moller@u.psud.fr).

Montaz J., Jacquot M. & Coeurdassier M. 2014. Scavenging of rodent carcasses following simulated mortality due to field applications of anticoagulant rodenticide. *Ecotoxicology* 23: 1671-1680.

Dode Woelratten werden uitgelegd in het veld in een gebied met een muizenuitbraak. Binnen anderhalve dag was 88% van de lijkjes opgeruimd door aaseters. Overdag verdwenen de dode Woelratten sneller dan 's nachts, en vooral kraaien waren daar verantwoordelijk voor. Echter, ook Buizerds en Rode Wouwen kwamen er op af. Waar rodenticiden worden toegepast, zullen veelvuldig stervende en dode ratten bovengronds te vinden zijn, met een reële kans op doorvergiftiging (zie ook Coeurdassier *et al.*, hierboven). (julie.montaz@live.fr).

Monti F., Dominici J.M., Choquet R., Duriez O., Sammuri G. & Sforzi A. 2014. The Osprey reintroduction in Central Italy: dispersal, survival and first breeding data. *Bird Study* 61: 465-473.

Tussen 2006 en 2010 werden 32 vliegvlugge jonge Visarenden via de hacking methode in Centraal-Italië uitgewend. Direct na het loslaten was de overleving nog hoog (87%), maar in de daaropvolgende winter kelderde die enorm (26%). Vervolgens trad een verbetering op naar 69% voor onvolwassen vogels, en 93% voor adulte (maar bedenk: kleine aantallen). De vrouwtjes verkasten over veel grotere afstanden (gemiddeld 246 km) dan mannetjes (39 km). De goede adultenoverleving wordt toegeschreven aan gunstige leefomstandigheden met weinig concurrentie (en het betreft standvogels, waarvan kennelijk op voorhand wordt uitgegaan dat die beter af zijn dan trekvogels), maar dat is een slag in de lucht. (flavio.monti@cefe.cnrs.fr).

Orros M.E. & Fellowes M.D.E. 2014. Supplementary feeding of the reintroduced Red Kite *Milvus milvus* in UK gardens. *Bird Study* 61: 260-263.

Het voeren van vogels in tuinen is wijd verspreid, helemaal in het Verenigd Koninkrijk

(ongeveer de helft van de huishoudens doet daar aan vogelvoeding). Wat blijkt bij navraag: nogal wat mensen voeren zelfs de Rode Wouwen. Die wouwen zijn geïntroduceerd en doen het goed. Niet iedereen is even blij met dat bijvoeren, om een veelheid van redenen (wetenschappelijke). Een nieuwe enquête in vooral ZO-Engeland (Chiltern) laat zien dat bijvoeren, ondanks negatieve publiciteit en actieve pogingen om het te ontmoedigen, nog steeds veel voorkomt. Het gaat vooral om kip (74%), minder om rund- of lamsvlees. Sommigen verschaffen dagelijks vlees (12% van de respondenten), anderen een- of tweemaal per week (resp. 24 en 23%). Gemiddeld gaat het om 21 g per dag, goed voor een kwart van de dagelijkse behoefte van een wouw. Als motivatie geldt vooral de wens Rode Wouwen van dichtbij te kunnen zien. (melor-ros@yahoo.com).

Ouweneel G. 2015. Een aangename onrust. Uitgeverij Liverse, Dordrecht. Paperback, 410 pp. Euro 19.95.

In de vertrouwde stijl reist, memoreert en vogelt de ons bekende schrijver (ook geregeld optredend in *De Takkeling*) door eigen land en verre streken. Dat laatste telkens in het kader van leuke soorten bijschrijven op de lijst, soms vermomd als een uitstapje na een congres in een ver land te hebben bezocht. Voor wie dat fenomeen niet kent, vindt in dit boek een inkijk in die tamelijk bizarre wereld. Gelukkig zijn sommige soortenjagers multitalenten, die behalve soorten tikken ook nog wel eens wat nuttigs doen. Je bijvoorbeeld opwinden over de verwoesting van ons landschap, in het geval van Gerard veelal gelegen in de Hoeksche Waard en wijde omstreken (dat laatste op te vatten als zéér wijd). En daar dan proberen wat aan te doen, met de nodige frustraties die daar bij horen. Of het landschap van een halve eeuw of langer geleden terugroepen in de herinnering (en echt niet alleen De Beer, Gerards stokpaardje), en tegelijk de avifauna van toen afzetten tegen die van nu. Een bezigheid die niet vaak genoeg kan worden herhaald, zeker indien gesteund door eigen waarnemingen. En voor wie denkt dat er alleen jammerklachten aan Gerards pen ontsnappen: dat valt behoorlijk mee, want die vogels laten zich niet voor één gat vangen en verrassen ons met telkens nieuwe tegenzetten. Gerard heeft daar een scherp oog voor, gesteund bovendien door aantekeningen uit die tijd en sindsdien. Plus dat hij veel van onze voorgangers heeft gekend, vogelaars zowel als lokalo's die op andere wijzen met natuur en vogels bezig zijn. Zo schrijft hij dat Tom Lebrecht, en hij niet alleen, raar zou hebben opgekeken als hij anno 2015 door de Delta had gedwaald. En beschrijft hij tijden dat er nog heren rondstapten in het vogelaarsdomein, voorzien van sigaar en aplomb, met bibliotheken waar je u tegen zei. Omdat de sterfte via natuurlijk verloop inmiddels hoog is in die kringen, sijpelen overigens geregeld mooie werken uit die privé-bibliotheken het antiquarische circuit binnen, smullen geblazen. En wat werd er 100 jaar geleden al veel moois gepubliceerd. Ik zou graag die catalogus van de boekerij van J.G. van Marle eens inzien (iets wat dankzij Gerard inmiddels heeft plaatsgevonden). Het was ook een tijd waarin auto's nog automobielen heetten, zeldzame vogels 'ruim werden bemonsterd' (anders gezegd: de helft van de bestaande populatie werd uitgeroeid ten faveure van een collectie), en stevig werd ingenomen. Kijk, dat zijn verhalen die je in het Ornithologisch Biografisch Woordenboek van Voous niet tegenkomt. Illustere namen passeren de revue, obscure boeken, oude dagboeken met veelbetekenende

vermeldingen die – hoewel nog maar 60-70 jaar geleden – tot de prehistorie lijken te horen. Nee, alle graafgekte, kap en ‘herstel’ door de natuurbeschermingsorganisaties ten spijt: dat komt nooit weerom. Lees de hilarische, maar evenzeer treurige, tocht die de schrijver met enkele kritische maten maakt naar Tiengemeten, nadat het eiland door Natuurmonumenten is overgenomen en in transitie is naar een natuurhemel op aarde; de werkelijkheid blijkt een andere te zijn. Van dergelijke wrange ervaringen uit de eerste hand staan er meer in dit boek. Gelukkig schaart Gerard zich onder de mensen die juist *niet* milder worden naarmate ze ouder worden. Het soortengejaag zij hem dan maar vergeven, te meer daar hij ook met liefde over zijn eigen tuin kan schrijven (in Maasdam, of all places). Een chroniqueur waarvan we er meer zouden willen zien.

Roberts S.J. & Law C. 2014. Honey-buzzards in Britain. *British Birds* 107: 668-691.

Steve Roberts is al geruime tijd bezig de Wespendif in Engeland op de kaart te zetten. Eerst in Wales, later elders in het Verenigd Koninkrijk. Dat is op het eiland aan de andere kant van het plasje geen kleinigheid, omdat nesten van die soort daar tot voor kort angstvallig geheim werden gehouden. Gelukkig is die territoriale drift en overbodige beschermingsdrang weggeëb. En met wat voor resultaat. De Britten weten nu oneindig veel meer over hun Wespendifen dan alle Fransen bij elkaar, terwijl die laatsten toch een minstens honderdvoudig aantal binnen hun landsgrenzen hebben. In dit overzichtsartikel storten de auteurs een bak vol échte kennis over de lezers uit, van habitatkeus tot gedrag. Van de nestplekken (gebaseerd op 153 nesten) lag 43% in loofhout, 24% in naaldhout, de rest in gemengd bos; helaas geen informatie over de oppervlakten van die bostypen). Er werd een verschil gevonden in nestplaatskeus tussen laagland (zuid en oost: 68% in loofbos, rest in naaldbos) en hoogland (30% in loofbos, rest in naaldbos). Ze gebruikten een enorme variatie aan boomsoorten als nestplaats, maar vooral zomereik, douglas, beuk en sitka (in totaal 72% van 404 nesten). Hergebruik van nesten lag met 35% aan de hoge kant (van jaar 1 op jaar 2), zelfs nog iets hoger (45%) als ook nesten van vóór jaar 2 erbij werden betrokken: vijf jaar is tot nu toe de langste gebruiksserie van één nest, het langste interval van hergebruik zes jaar. Oude nesten zijn dus belangrijk. Van 169 gevallen is het verschuiven van nestplek van jaar op jaar bekend, gebaseerd op individueel herkenbare vogels (in 91% van de gevallen verplaatsingen van <2.5 km, de meeste daarvan zelfs <1 km). Britse Wespendifen kunnen enkele jaren als paar rondzwerven alvorens voor de eerste keer tot broeden over te gaan. De leeftijd waarop dat laatste gebeurt, varieert van 3-6 jaar (gebaseerd op aflezingen van individueel herkenbare vogels, uitgerust met een kleurring). In de aanloopfase bouwen ze ‘zomernesten’ zonder eieren te leggen, iets wat overigens ook solitaire mannetjes doen en vogels die van partner hebben gewisseld. Mannen die jaren achtereenvolgend succesvol hebben gebroed maar waarvan de partner niet terugkeerde, maken vaak een nieuw nest in hun eentje; deze zijn zo goed gebouwd, inclusief loof, dat ze niet van actieve nesten kunnen worden onderscheiden. Ervaren vrouwtjes die hun partner zijn kwijtgeraakt knappen alleen bestaande nesten op; tot nu toe zijn er geen aanwijzingen dat zij een compleet nieuw nest bouwen. Overigens zal een mannetje na een partnerwisseling niet zo snel onmiddellijk tot broeden overgaan, een vrouwtje wel (direct al het eerste jaar). De vroegste Wespendifen startten in

Groot-Brittannië op 18 mei met de eileg, de laatste op 25 juni (komt overeen met Nederland); gemiddeld op 2 juni ($sd=7.3$, $n=131$). De legselgrootte was 9×1 , 93×2 en 2×3 . Met camera's werd de broedduur van het eerstgelegde ei twee maal vastgesteld: 32 en minimaal 33 dagen (eileggedrag $2 \times$ op camera vastgelegd). Aflossingen vonden overwegend tussen 7 en 10 uur plaats; 's nachts waren het vooral de vrouwen die de eieren bebroedden (12 van 19 nachten). Tussen eileg en uitkomen van de eieren werden geen prooien naar het nest gebracht. Na mislukking werd in hetzelfde jaar $7 \times$ een nieuw nest begonnen (375-4500 m van het mislukte nest), daarvan mislukten er drie, van de overige vlogen 2×2 en 2×1 jong uit (alle in september). Tussen jongen bestaat nagenoeg geen rivaliteit op het nest (afgezien van mantelen over prooi op latere leeftijd); vanaf dag 8 kunnen de jongen zelf larven uit raten peuten. Prooiaanvoer naar sekse varieerde sterk per nest, maar was onveranderlijk een stille affaire (bedelende jongen alleen van korte afstand te horen). Bebroeden van kleine jongen 's nachts is bij uitstek de taak van de vrouw (14 van de 15 gevallen). Grootteverschillen tussen jongen ontstaan door asynchroon uitkomen van de eieren (uitkomstgewicht varieerde van 34 tot 54 g), maar nog grotere verschillen ontstonden bij voedselschaarste. Bij twee nesten waren de jongen op een leeftijd van 36 en 39 dagen nog geen takkeling, maar bij een leeftijd van 43 en 46 dagen vlogen ze al. De groeicurve van de Britse vogels laat bij dezelfde waarden jongen zien die twee dagen ouder zijn dan de Nederlandse groeicurve aangeeft; de werkelijke groeicurve zal ergens daartussenin liggen. Na het uitvliegen blijven de jongen enkele weken op de zak van de ouders teren, al kan een van beide ouders aftaaien voordat de jongen zelfstandig zijn (bewezen met behulp van zenders; zie www.ecologymatters.co.uk). Het voedsel werd op verschillende manieren onderzocht (video bij nesten, resten op nesten, poepanalyse). Wespen was de hoofdmoot, met later in het seizoen vooral Gewone wesp (net als bij ons); de eerste auteur denkt dat die soort eerst wordt genegeerd zodat de Wespendienven er later voluit van kunnen profiteren, maar dat lijkt me onzin. Gewone wespen zijn de enige (soms met Duitse) die een lange cyclus hebben en dus in augustus nog volop voorradig zijn (en in grote volken); Rode, Saksische en Noorse wespen (soms ook Duitse) hebben hun cyclus er dan al op zitten. Kikkers zijn in het voorjaar belangrijk, ook tijdens de balts (opvallend in de poten dragen tijdens vlinderen), omdat er dan nog weinig wespen zijn. Ook in Wales blijken Wespendienven lange afstanden af te leggen tijdens het foerageren (tot 14 km, bewezen met satellietzenders). Bij nauwgezette analyse van het voedergedrag bij één nest bleek het oudste jong in de eerste drie levensweken 65 larven per voederbeurt te krijgen, het kleinste jong maar 44 (de jongen wogen bij leeftijden van resp. 27 en 22 dagen resp. 745 en 450 g). Toch was er weinig competitie om voedsel tussen de jongen. De productiviteit bij nesten die in de eifase waren gevonden beliep 1.33 jong per paar ($n=104$), tegen 1.29 voor alle nesten ($n=364$). Dat wijkt niet af van wat er op het vasteland wordt gevonden en roept de vraag op waarom de Wespendif zo schaars is op dat eiland aan de westrand van zijn verspreiding. Van de 364 nesten gingen er maar 42 mis (11.5%), en slechts zelden in de eifase. Een mondelinge mededeling suggereert dat er in Frankrijk een legsel werd vernield door een 'vreemde' Wespendif; daar had ik graag wat meer over gelezen. Zelf nooit gezien of aanwijzingen voor gevonden. De auteurs verwijzen de vermeende verstoringsgevoe-

ligheid van Wespendif (zie ook Broodje aap, in Mijn Roofvogels: 37-40) naar het rijk der fabelen, met redenen omkleed. Camera's lieten zien dat Wespendifen binnen enkele minuten na een beklimming van de nestboom op het nest terugkeren. Ook in Wales begint de toenemende havikpopulatie de Wespendif als snack te ontdekken. Dat wordt nog interessant de komende tijd. Langdurige regenval kan tot een groot-schalig mislukt broedseizoen leiden, zoals in 2012 (met lage wespenstand). De stand in GB is zeker onderschat, wat zichtbaar wordt op de plekken waar voor het eerst goed wordt gekeken: prompt Wespendifen. De auteurs vermoeden dat er 100-150 paren in Groot-Brittannië broeden. Het ringonderzoek, ten slotte, inclusief gebruik van zenders, heeft veel nieuws opgeleverd. De aangelegde kleurringen leverden informatie over de leeftijd waarop voor het eerst tot broeden wordt overgegaan (240 jongen gekleurd tussen 1997 en 2013: bij mannen 2x op drie-, 1x op vier- en 1x op zesjarige leeftijd, bij vrouwen op vijf- en zesjarige leeftijd). De afstand tussen geboorte- en broedplaats varieerde van 4-140 km (gemiddeld 28 km) voor mannen, en was 22 en 100 km voor vrouwen. Het lijkt erop dat adulte vogels redelijk plaatstrouw zijn en gewoonlijk binnen 4 km van de oude nestplaats opnieuw broeden. Een in 2005 geboren vrouwtje, echter, broedde in 2010 voor het eerst, en wel op 22 km van haar geboorteplek, verplaatste zich in 2012 2 km, en nog eens 15.5 km in 2013 (waarbij ze op 8.5 km van haar geboorteplek uitkwam). Al met al een belangrijke studie, gebaseerd op een weelde aan echte gegevens. Smullen geblazen. Wie een pdf wil hebben, sture mij een mailtje. (sjroberts100@hotmail.com).

Roosen H., Moreu K. & van Scharen K. 2015. Eerste broedgeval van Rode Wouw voor de provincie Vlaams-Brabant in 2014. *Natuur.oriolus* 81: 13-18.

In 2014 broedde er in Dijleland met succes een Rode Wouw; er waren minstens twee jongen op het nest en in augustus werd het ouderpaar met één vliegvlug jong gezien (vermoedelijk beide uitgevlogen). Als voedsel werden kleine knaagdieren en bruine ratten vastgesteld. Bronnenonderzoek kon geen enkel ander broedgeval voor Vlaams-Brabant boven tafel krijgen. (roosenhans@yahoo.com).

Santangeli A., Di Minin E. & Arroyo B. 2014. Bridging the research gap – Identifying cost-effective protection measures for Montagu's harrier nests in Spanish farmlands. *Biol. Conserv.* 177: 126-133.

Bescherming van vogels is een economische bedrijvigheid geworden, waar kosten en baten tegen elkaar worden afgewogen. Niet dat de uitkomst ook maar enigszins toepassing zal vinden, want daar gaat het niet om. Economische studies zijn virtueel, al was het maar omdat die alleen zaken verdisconteren die in geld zijn uit te drukken. Vogelbescherming gaat echter goeddeels over niet-geld (al denken de professionele vogelbeschermers daar heel anders over). De effectiviteit ervan staat of valt met de betrokkenheid van de beschermers (zie Werkgroep Grauwe Kiekendief, die met weinig geld effectiever is dan clubs met veel geld). Want let wel: de veelgenoemde 'action', ook in onderhavig stuk, komt niet van de in pluche gezetelde beschermers, maar van de vrijwilligers met klei aan de laarzen. Een handige tip nog: elk stuk waar 'action plans' in voorkomen, kun je gevoeglijk in de prullenbak gooien. (andrea.santangeli@helsinki.fi).

Sergio F. *et al.* 2014. Towards a cohesive, holistic view of top predation: a defini-

tion, synthesis and perspective. Oikos 123: 1234-1243.

De overbevolking is op alle fronten merkbaar, ook in de wetenschap. Het aantal publicaties is geëxplodeerd, de versnippering totaal. Bijhouden van de kennis van het eigen vakgebied is toenemend lastig, dat van andere vakgebieden, zelfs indien aanleunend tegen je eigen, bijkans onmogelijk (al was het maar vanwege de neiging vakgebiedjes af te perken met eigen jargon). Kennis gebruiken van wat er in het verleden is gedaan, is een illusie (en dat verleden kan vijf jaar terug in de tijd zijn). Is het een wonder dat er af en toe een groepje idealisten opstaat dat een lans breekt voor interdisciplinaire studies, een pas op de plaats om te kijken waar we staan, formulering van nieuwe ideeën die verder reiken dan meer van hetzelfde, meer dialoog en samenwerking, en een roep om langlopende, gedetailleerde studies. Dat is precies waar onderhavige noodkreet op uit is, met toppredatie als onderwerp (waarmee ze direct al in hun eigen zwaard vallen, want predatie is slechts één van de vele facetten in de biologie, al onderkennen de auteurs dat terdege). Hoe bewonderenswaardig en terecht ook, ik vrees dat we met dat enorme, en razendsnel groeiende, leger van biologen en ecologen alleen maar verder zullen afdrijven richting hijgerig snippertjesonderzoek waar altijd wel wat uitkomt. Totdat er natuurlijk een briljante geest opstaat, die de zaak op zijn kop zet. Je mag blij zijn als dat twee maal per eeuw gebeurt. Tot die tijd moeten we hopen dat er voldoende mensen zullen zijn die echte metingen in het veld blijven doen, en dat decennialang (zoals onderstaande studie van Sergio en consorten). Want theorievorming is leuk en aardig, zonder toetsing heb je er niets aan. (fsergio@ebd.csic.es).

Sergio F., Tanferna A., De Stephanis R., Liménez L.L., Blas J., Tavecchia G., Preatoni D. & Hiraldo F. 2014. Individual improvements and selective mortality shape lifelong migratory performance. Nature doi:10.1038/nature13696

Het is een verademing een langlopende studie te lezen gebaseerd op échte, individueel herkenbare vogels. Het gaat om Spaanse Zwarte Wouwen, waarvan de trekprestaties met satellietzenders zijn gevolgd. In totaal waren trekwegen, timing van de trek, overleving en broedprestaties bekend van 92 individuen (samen goed voor 364 trekperiodes: 162x voorjaar, 202x herfst). Zo mogelijk nóg belangrijker: omdat veel individuen hun hele leven konden worden gevolgd (de oudste 27 jaar), is de studie óók longitudinaal, ofwel: dezelfde vogels worden jaar op jaar gevolgd, waardoor eventuele veranderingen in trekstrategie en reproductie gedurende het leven van een individu kan worden bekeken. Veel studies maken een dwarsdoorsnede door populaties, waarbij de één-, twee- en overigjarigen op een hoop worden gegooid. Dat kun je wel doen, maar betekent toch een vergroving van wat de werkelijkheid heeft te bieden. Deze studie laat prachtig zien dat we verder komen als er snoeihard wordt gewerkt aan de verzameling van gegevens van individueel herkenbare vogels, over een lange reeks van jaren. De Spaanse Zwarte Wouwen blijven hun eerste 1 à 2 levensjaren in Afrika (zuidelijke Sahel) rondhangen, beginnen te broeden op een leeftijd van 3-6 jaar, pieken qua broedprestaties en overleving op hun 7de-11de levensjaar, en takelen daarna af richting graf. De zenders laten zien dat Zwarte Wouwen (alle afkomstig uit Doñana National Park) zich tijdens hun trek niet door specifieke individuen op sleeptouw laten nemen, al trekken ze wel in losse groepen met roofvogels en ooievaars (jongen vertrekken gelijk met volwassen vogels, maar los van hun ouders). Het vertrek uit

Afrika richting broedplaatsen spreidt zich uit over 5 maanden (23 januari-23 juni), een spreiding die met leeftijd heeft te maken. Tót een leeftijd van 7 jaar vervroegen Zwarte Wouwen namelijk elk jaar hun vertrek uit Afrika, daarna blijven ze op een vroeg vertrek hangen. Deze bevinding hing samen met selectieve sterfte van vogels die er weinig van bakten, alsook met verbeteringen op individueel niveau. Vooral in de eerste levensjaren was de vervroeging spectaculair (en de overlevers vervroegden sterker dan de stervens). De oude knakkers hadden de truc volledig onder de knie, wat onder meer zichtbaar werd in de hoge herhaalbaarheid van hun prestaties. Zodra de voorjaarstrek op gang kwam, legden de vogels gemiddeld 189 km per dag af (inclusief tussenstops; 209 km zónder) over het traject van 3131 km (waarbinnen 3 dagen gestopt werd op gemiddeld 1.1 tussenstop, en gemiddeld 8.5 uur per dag op 18 dagen werd gevlogen (of beter gezegd: geschroefd en afgegleden). Al deze componenten varieerden naar gelang leeftijd van de vogels, ook indien er statistisch werd gecorrigeerd voor de omstandigheden die ze onderweg tegen het lijf liepen. Wat bleek: de snelheid op vliegdagen nam lineair af met vorderende leeftijd, de overall snelheid was het hoogst voor jonge adulten, de duur van de reis weerspiegelde de patronen van vliegsnelheden, juvenielen hadden de langstdurende stopovers (het kortst in jonge adulten), het aantal vliegrepen per dag daalde met vorderende leeftijd, de trekroute was het kortst in jonge adulten, en juvenielen volgden een oostelijker koers dan de rest. Interessant genoeg bleken vogels die minder vervroegd vertrokken dan in het voorafgaande jaar minder stopovers in te lassen en kortere routes kozen, alsof ze zich bewust waren van hun positie ten opzichte van eerdere jaren en daarvoor wilden compenseren. Het lijkt er dus op dat volwassen Zwarte Wouwen profiteerden van de kennis opgebouwd in hun eerdere leven. Zo waren juvenielen in staat even snel te trekken als adulten, maar hadden ze meer last van dwarswinden (met oostwaartse verdrifting en lange trekpauzes als gevolg). De 3-6-jarigen ijlden op volle snelheid naar Afrika, iets wat ze voor elkaar kregen door meer vliegrepen per dag te maken, geen stopovers in te lassen en opportunistisch van staartwinden gebruik te maken. Toch hadden ze nog behoorlijk last van dwarswinden; dat wijst erop dat effectief neutraliseren van dwarswind heel moeilijk is aan te leren, en veel meer levensjaren kost dan tot nu toe werd aangenomen. Niet voor niets gaan adulte Zwarte Wouwen langzamer naar Afrika, maar vertrekken ze veel eerder. Wat voor trucjes de wouwen onderweg ook uithaalden om een snelle passage mogelijk te maken, de leeftijdsbepaalde spreiding in vertrekdatum was zo groot dat de aankomst in de Afrikaanse overwinteringsgebieden dezelfde volgorde behield als de vertrekdatum; geen enkele leeftijdsgroep wist 'voor te kruipen'. Dat was ook het geval voor de vertrekdatum uit Afrika en de aankomst op de broedplaatsen. De vertrekdatum was dan ook de enige variabele die van belang was in termen van fitness: vroeg vertrekkende jongvolwassenen hadden een betere kans als broedvogel aan de bak te komen dan lateriken, en alle leeftijdsgroepen kenden een betere overlevingskans, een langere levensduur en een betere broedprestatie als ze vroeg vertrokken. Bij de najaarstrek vlogen de vogels gemiddeld 257 km per dag (264 per reisdag), met slechts 0.4 stopdagen op 0.4 stopovers; op een reistijd van 11 dagen volgen ze gemiddeld 9.5 u per dag om de 2784 km af te leggen tussen Sahel en Spanje. Alle variabelen hingen opnieuw samen met leeftijd: stopovers waren langer

voor jonge vogels, en adulte vogels lieten zich minder door dwarswinden verdriften dan jonge en jongadulte vrouwen. Al met al lijkt vertrekdatum, vooral in het voorjaar als het er toe doet, de belangrijkste variabele te zijn die bepaalt wat er volgens gebeurt (overleving, reproductie). Een mooie studie. Nu nog opsplitsen naar sekse, en de zaak is helemaal rond. (sergio@ebd.csic.es).

Sumasgutner P., Vasko V., Varjonen R. & Korpimäki E. 2014. Public information revealed by pellets in nest sites is more important than ecto-parasite avoidance in the settlement decisions of Eurasian Kestrels. Behav. Ecol. Sociobiol. 68: 2023-2034.

De lange titel wil eigenlijk zeggen: de aanwezigheid van braakballen in nestkasten is voor Torenvalken een aanwijzing van succesvol broeden in het voorafgaande jaar. Dat is bij vestiging belangrijker voor de valken om te weten dan het feit dat succesvolle kasten meer bloedzuigende parasieten hebben. In kasten met braakballen werd beduidend vroeger met broeden gestart dan in schoongemaakte kasten, maar het aantal uitvliegende jongen per paar verschilde niet tussen beide categorieën. Kortom, schoonmaken van kasten is misschien niet zo'n goed idee. (petra.sumasgutner@univie.ac.at).

Sutton L.J. 2014. Large prey species taken by Peregrine Falcons breeding in Devon. British Birds 107: 704-705.

Onder 300 prooien van Slechtvalken in zuidelijk Devon bevonden zich ook veren van een Kuifaalscholver (ongeveer 1900 g). Verder onder 140 prooien (oktober 2012-augustus 2013) 2.9% Zilver- en 2.9% Kleine Mantelmeeuwen. Lezers van De Takkeling zal dit niet verbazen. (luke.setton@my.open.ac.uk).

Tanferna A., López-Jiménez L., Blas J., Hiraldo F. & Sergio F. 2013. Habitat selection of Black Kite breeders and floaters: Implications for conservation management of raptor floaters. Biol. Conserv. 160: 1-9.

Broedende en niet-broedende Zwarte Vrouwen vermeden in Spanje bos en boerenland, hoewel de niet-broeders een veel groter gebied bestreken. Dat is anders in meer solitair levende roofvogelsoorten, waar de niet-broeders vaak op andere plaatsen foerageren dan broeders. De auteurs filosoferen over de consequenties ervan voor de bescherming, een virtuele exercitie die vooral bedoeld lijkt om onderzoek maatschappelijk relevant te maken (en dus geldbronnen veilig te stellen). (a.tanferna@ebd.csic.es).

Terraube J., Guixé D. & Arroyo B. 2014. Diet composition and foraging success in generalist predators: Are specialist individuals better foragers? Basic and Applied Ecology 15: 616-624.

Wonderlijk waar wetenschappers mee weggkomen. Deze studie van Grauwe Kiekendieven is daar een mooi voorbeeld. Zonder zelfs maar een poging te wagen het voedselaanbod te kwantificeren (maar wel onverbloemd het woord 'specialist' in de mond nemen), en al helemaal niet door rekening houden met de energetische kosten verbonden aan vangst, behandeling en verteerbaarheid van prooien, worden op basis van slechts 12 individuen (met 15-65 vangpogingen per individu) verregaande conclusies getrokken over voedselspecialisatie en de gevolgen daarvan voor het foerageersucces. Onzin dus (en gebruik van een diversiteitsindex voor prooien is dat eveneens, een ogenschijnlijk handig middel maar in werkelijkheid een ongeoorloofde versimpeling van de werkelijkheid die voorkomt dat je echte metingen doet). (jter-

raube@gmail.com).

Verbelen D. 2014. Dieet van pleisterende Slangenarend in de Kalkense Meersen (O). *Natuur.oriolus* 80: 130-131.

Slangenarend verbleef in 2014 51 dagen in een gebied in België (geen habitatomschrijving, afgezien van eenmaal vermelding van hooilanden), waar geen slangen voorkwamen. Als prooien werden vastgesteld: pad, 'groene' kikker, konijn en wezel. Kikker en pad werden in de vlucht in hun geheel doorgeslikt. (dominique.verbelen@natuurpunt.be).

Vogel S.M. et al. 2014. Elephant (*Loxodonta africana*) impact on trees used by nesting vultures and raptors in South Africa. *African J. Ecol.* 52: 458-465.

Olifanten zijn bekwame terminators van bomen. Toch bleken bomen met nesten van gieren en andere roofvogels niet meer te lijden te hebben dan willekeurige bomen. De nesten bleken sneller te vergaan dan de bomen zelf; gedurende een 5-jaarsperiode was olifantenschade niet gerelateerd aan de overlevingskans van nesten. De auteurs suggereren dat olifantenschade wel kan leiden tot meer insecten en schimmels in beschadigde bomen, wat op zijn beurt tot een kortere levensduur van bomen kan leiden. Hoe het staat met verjonging van bomen, een factor die waarschijnlijk belangrijker is en waarop grazers en browsers een grote invloed kunnen hebben, bleef buiten bereik van dit onderzoek. (fred.boer@wur.nl).

Young A., Stillman R., Smith M.J. & Korstjens A. 2014. An experimental study of vertebrate scavenging behavior in a Northwest European woodland context. *J. Forensic Sci.* 59: 1333-1342.

Het opruimen van lijken door insecten en andere leden van de opruimdienst heeft een dusdanig gefixeerd verloop naar soort en tijd dat het in de forensische ecologie wordt gebruikt om het moment van sterven te berekenen. Maar behalve insecten zijn er tal van andere kadavergebruikers die dat patroon overhoop kunnen gooien. Buizerds bijvoorbeeld, of Bosmuizen, Zwarte Kraaien en Eekhoorns. In deze studie zijn kadavers van herten en reeën gebruikt. Met behulp van cameravallen en geregelde controles werd het aasgedrag van dieren vastgelegd. Buizerds maakten vooral van de kadavers gebruik in de herfst en winter, en wel voordat de rotting ver was gevorderd (en de activiteiten van insecten in volle omvang van start gingen); ze aten vrijwel alleen vlees (soft tissue). Zwarte Kraaien maakten jaarrond van de karkassen gebruik, in elk stadium van ontbinding maar eveneens vooral gericht op vlees. Eekhoorns en muizen maakten ook gebruik van botten (eekhoorns zelfs exclusief). Gaaien en Roodborsten werden ook bij de kadavers gezien, mogelijk als aaseters of anders wel profiterend van de insecten (en hun larven) die op lijken afkomen. (younga@bournemouth.ac.uk).